

Afkicken van onze palmolieverslaving

Tropische ontbossing ligt op je bord

Zonder ons ervan bewust te zijn, zijn we verslaafd geraakt aan palmolie. Vanaf het moment dat we opstaan en douchen, totdat we 's avonds een sfeervol kaarsje aansteken en met een toastje of zak chips op de bank ploffen. Palmolie zit in koekjes, chocola, chips, sauzen, diepvriespizza, ijs, schoonmaakproducten en cosmetica. Het zit in zoveel producten omdat het goedkoop is. Omdat de werkelijke prijs ergens anders wordt betaald. Duurzame palmolieproductie kan dit tij niet keren. De enige oplossing is dat we afkicken van onze palmolieverslaving en op zoek gaan naar duurzame alternatieven.

Palmolie wordt geperst uit de roodachtige vruchten van de oliepalm, bekend als *Elaeis guineensis*. Die groeit in een tropisch klimaat, voornamelijk op plantages in Indonesië en Maleisië. De palmolie-industrie heeft een enorme impact op mens, dier en natuur: ontbossing, landroof, aantasting biodiversiteit, uitsterven van dier- en plantsoorten, mensenrechtenschendingen, uitbuiting, kinderarbeid, geweld en klimaatverandering. Bijna 17 miljoen hectare in de wereld is bestemd voor oliepalmen. Dat is vier keer Nederland.

Vertel ons verhaal aan de wereld

‘Vertel ons verhaal aan de wereld,’ vroegen de Dayaks, de inheemse bevolking in het oerwoud dorp in hartje Borneo aan mij. Ik ben daar naartoe gereisd omdat ik met eigen ogen wilde zien hoe palmolie het leven van de lokale bevolking beïnvloedt. De Dayaks hebben zich altijd dapper verzet tegen de komst van palmoliebedrijven rondom hun dorp. Tot enkele jaren geleden een palmoliebedrijf de bevolking ‘inpalmdé’ met beloften over beter onderwijs, betere gezondheidszorg en hoge inkomsten als de Dayaks zelf een stukje plantage zouden beheren. Gemeenschapsgrond werd afgestaan door corrupte dorpschouwen. Het regenwoud werd gekapt en de bodem gedraineerd.

Europese Unie grootste importeur

De Dayaks zijn hun grond, fruit- en rubberbomen, voedsel en medicijnen kwijt. Orang-oetans, tropische vogels en veel andere dieren zien hun leefomgeving verdwijnen. De pesticiden, insecticiden en kunstmest die op de plantage gebruikt worden, verstoren tot op de dag van vandaag het ecosysteem en vergiftigen rivieren. Dat is bad- was- en drinkwater van de Dayaks. Het dorp is in twee groepen gesplitst: voorstanders en tegenstanders van de palmolieplantages. Sommige voorstanders hebben een eigen kleine plantage of werken als arbeiders op plantages. De tegenstanders proberen met de kleine plukjes grond die ze nog hebben hun voedsel te verbouwen, maar ook hun deel van de rivier is vervuild.

De verhalen die ik hoorde op Borneo komen overeen met de verhalen uit de honderden rapporten die zijn verschenen over de palmolie-industrie. Ondanks dat we niet langer om de negatieve gevolgen van de palmolie-productie heen kunnen, blijft de wereldwijde vraag naar palmolie stijgen en breiden palmoliebedrijven hun productie uit naar Afrika en

Latijns-Amerika. Als grootste importeur en verwerker van palmolie in de Europese Unie speelt Nederland een grote rol in deze problematiek.

Ons consumptiepatroon

De toenemende vraag naar palmolie heeft alles te maken met ons consumptiepatroon. Ga maar eens etiketten bestuderen in de supermarkt en je ziet in hoeveel producten palmolie zit. Het zit o.a. in: koekjes, chocola, chips, sauzen, diepvriespizza, ijs, schoonmaakproducten en cosmetica. Helaas ook vaak in producten uit de natuurwinkel. Daarnaast is palmolie ook een ingrediënt in veevoer en het wordt bijgemengd als een biobrandstof in diesel.

Een mantra galmt over de wereld dat we niet zonder palmolie kunnen. Maar palmolie zit vooral in gemaksvoedsel; in producten die we in wezen niet nodig hebben. Het bedrijfsmodel van levensmiddelenfabrikanten is gericht op het verkopen van meer en meer kant-en-klaarmaaltijden en de consumptie van dit soort producten is de afgelopen decennia gestegen. Als kind verheugde ik me de hele week op het bakje chips en het stukje chocolade dat ik op zaterdagavond kreeg. Door de week kreeg ik hooguit een speculaasje. Tegenwoordig krijgen veel kinderen iedere dag snoep, koek en voorbewerkt voedsel voorgeschoteld. Het is spotgoedkoop. Hetzelfde geldt voor verzorgingsproducten. Mijn moeder had vroeger een potje crème, een fles shampoo, een fles douchegel en wat make-up. Tegenwoordig puilen de meeste badkamerkasten uit. Voor iedere rimpel is er een crème of masker. Bedrijven smeren ons dit gemaksvoedsel en deze collectie cosmeticaproducten aan.

Duurzame palmolie is een illusie

De stijgende vraag naar palmolie kan onmogelijk duurzaam worden ingevuld. De roep om vooral duurzame palmolie te gebruiken komt voornamelijk van bedrijven en organisaties die lid zijn van de Ronde tafel voor Duurzame Palmolie (RSPO). Dit is een mondiale organisatie, opgericht door de palmolie-industrie zelf (planters, producenten, verwerkers, investeerders) en enkele maatschappelijke organisaties die palmolie onder bepaalde voorwaarden als duurzaam certificeert. Het systeem biedt geen enkele garantie dat er voor de palmolie niet is ontbost, dat er geen landroof heeft plaatsgevonden, geen sprake is van uitbuiting op de plantages of kinderarbeid. Er zijn honderden rapporten verschenen die melding maken van misstanden op (RSPO gecertificeerde) plantages.

Schade aan biodiversiteit

Duurzaam geproduceerde palmolie zou op zijn minst moeten betekenen: palmolie die zonder (blijvende) schade aan biodiversiteit en lokale gemeenschappen wordt geproduceerd. De realiteit is dat palmolie vooral verbouwd wordt op megaplantages, in een monocultuur wat per definitie niet duurzaam is of kan zijn. Na een aantal productierondes (van 20-30 jaar) wordt de bodem uitgeput achtergelaten. De kosten voor de toenemende benodigde hoeveelheid kunstmest wegen dan niet meer op tegen de opbrengsten van de oliepalmvruchten. Hiermee is een rijk regenwoud tot onbruikbare, dode grond gedegradeerd.

Vooralsnog heb ik geen informatie gevonden over een productiemethode waarbij er voortdurend oliepalmen kunnen worden geplant, terwijl de bodem op de plantages blijvend verbetert. De voordelen zijn tijdelijk, de schade aan de biodiversiteit en de leefomgeving van mensen en dieren is blijvend. Er is geen enkele rechtvaardiging te vinden dat massale ontbossing, aantasting van biodiversiteit en schending van de mensenrechten onvermijdelijk zijn om aan onze toenemende consumptiebehoefte van gemaksvodsel te voldoen. Het is belangrijk het probleem bij de wortel aan te pakken: bewerkt voedsel zoveel mogelijk vermijden en op zoek gaan naar duurzame alternatieven.

Etiketteringsregels

Om producten zonder palmolie te gebruiken, is het belangrijk uit te zoeken welke producten palmolie bevatten. De Europese etiketteringsregels verplichten producenten op de etiketten van hun voedselproducten te vermelden of er palmolie of palmvet in zit. Deze verplichting geldt helaas

niet voor cosmetica, verzorgingsproducten, schoonmaakmiddelen en kaarsen waarin palmolie verwerkt is. Op etiketten van deze producten staat één van de ruim 200 benamingen van stoffen die (mogelijk) zijn afgeleid van palmolie. Een tijdrovende uitzoekklus. Op de website van PalmolieVrij kun je een lijst downloaden met die benamingen.

Do It Yourself

De meest eenvoudige manier om je palmoliegebruik terug te dringen, is door het gebruik van verse ingrediënten. Geen pakjes en zakjes, geen kant-en-klaar maaltijden. Sauzen maken die je grootmoeder als saus herkent. Palmolie hoort bijvoorbeeld niet thuis in een pot pindakaas (de olie zit in de pinda's zelf) of in een reep chocolade (daar zit cacaoboter in). Ook minder voedselverspilling (een derde van ons voedsel belandt in de afvalbak) helpt mee je doel te bereiken. Zelf je douchegeel, bodyscrub en foundation maken, is eenvoudig en gezien de hoeveelheid aan chemische ingrediënten en micro plastics die er in cosmetica zitten een gevalletje win-win. Zie onder andere onze maandelijkse column 'De Kleine Alchemist'. Mooi bijkomstig gevolg is dat er minder verpakkingsmateriaal en plastic wordt gebruikt.

Alternatieven voor plantaardige olie

Er zijn natuurlijk grenzen aan wat je zelf kan (en wil) maken. De vraag is wat er ter vervanging van palmolie in een kant-en-klaar product zit. Palmolie is vooral populair omdat de productiviteit ervan per hectare vele malen hoger is dan bij andere oliehoudende gewassen, zoals koolzaad, raapzaad, olijven en zonnebloem. Een boycot van palmolie verschuift de ecologische en sociale problemen naar deze minder productieve gewassen, is een veel gehoord geluid.

Hierbij wordt voorbijgegaan aan het feit dat gewassen als kool- en raapzaad vrijwel overal in Europa kunnen groeien. Er hoeft geen regenwoud voor gekapt te worden. De olie hoeft ook niet in vervuilende vrachtschepen de wereld over en we zien de ecologische gevolgen van de productie van deze gewassen in onze eigen leefomgeving. Daarnaast zijn landroof, schending van mensenrechten in de Europese Unie - en zeker in Nederland - minder snel aan de orde. De ecologische voetafdruk van koolzaad-, raapzaad-, olijf- en zonnebloemolie is een heel andere dan die van palmolie.

Metamorfose van ons landbouwbeleid

Het feit dat de oliepalm per hectare veel meer oplevert dan andere oliehoudende gewassen, rechtvaardigt niet de ecologische schade waarmee wij landen aan de andere kant van de wereld opzadelen. Het zou juist een impuls kunnen zijn voor onze overheid om ons eigen landbouwbeleid anders in te richten. Als wij onze plantaardige olie lokaal gaan produceren is er meer landbouwgrond nodig. Landbouwgrond die we nu onder andere nodig hebben voor vee, veevoer en de zuivelindustrie. Ook daar is een verandering nodig. Dat betekent naast minder producten consumeren waar plantaardige olie in zit, ook minder zuivel en vlees produceren en consumeren en ons landbouwbeleid anders inrichten.

Ons gehele landbouwbeleid is toe aan een metamorfose. De Nederlandse landbouw moet omschakelen naar een duurzaam systeem van voedsel produceren waarin we geen schade aan bodem, biodiversiteit en klimaat veroorzaken. Bijvoorbeeld door te kiezen voor ecologische landbouwmethoden waarbij verschillende gewassen in een gemixte

opstelling verbouwd worden. Soorten die goed samengaan, elkaar versterken zonder gebruik van pesticiden, insecticiden en kunstmest. In harmonie met het bestaande lokale ecosysteem, zoals bij permacultuur of boslandbouw.

En de lokale bevolking in palmolie producerende landen dan?

Een ander argument dat vaak naar voren wordt gebracht ten voordele van palmolie is dat de lokale bevolking een inkomen haalt uit de palmolieproductie. Door een palmolie-boycot ontnemen we hen de mogelijkheid in hun levensonderhoud te voorzien. Dit standpunt houdt geen rekening met de tijdelijkheid van palmolieplantages. Het inkomen van de boeren is slechts tijdelijk. Waar kunnen zij - en later hun (klein)kinderen - van leven als de bodem is uitgeput? Net zoals palmolie ons door levensmiddelenproducenten wordt opgedrongen, zo zijn veel lokale boeren min of meer gedwongen palmolie te telen.

Tijdelijk verdienmodel

Boeren steken zichzelf in de schulden om de grote hoeveelheden kunstmest, pesticiden en insecticiden ieder jaar te financieren. Op Borneo zie je talloze verlaten en uitgeputte plantages liggen waar niets meer groeit omdat de boer geen geld meer had om de plantage te onderhouden. Boeren en plantagearbeiders worden regelmatig uitgebuit; soms moet het hele gezin op de plantage meewerken om de hoge targets te halen. Het is een tijdelijk verdienmodel dat het bos, de biodiversiteit en lokale gemeenschappen met zich mee de afgrond insleurt. Om hun levensonderhoud te verbeteren en niet alleen te vertrouwen op een monocultuur zoals palmolie, zijn er andere mogelijkheden om inkomsten

uit hun land te halen. In het oerwoudorp waar ik logeerde, verbouwen enkele Dayaks in bestaand bos een mix van diverse fruitsoorten, arengasuiker, bamboe, kokospalm, specerijen, koffie en cacao. Het Nederlands-Indonesisch bedrijf Wild-links helpt de lokale bevolking om te investeren in gemixte bosbouw. Bomen als de tengkawang, kokospalm, en de kemiri zijn in Indonesië al eeuwenlang een natuurlijke bron van plantaardige olie.

Samen met cacaobomen kunnen zij per hectare net zoveel of meer olie produceren als een gemiddelde palmolieplantage. Ze gebruiken geen kunstmest en pesticiden waardoor de bodem niet uitgeput raakt, zoals bij palmolie of enige andere monocultuur. Integendeel, de bodem wordt juist steeds vruchtbaarder zodat ook toekomstige generaties er profijt van hebben. Bovendien is de boer niet afhankelijk van de gezondheid en prijs van één gewas. In moeilijke tijden kan de boer altijd nog zelf een deel van de opbrengst consumeren.

Gemixt bos

De voordelen van een gemixt bos ten opzichte van een monocultuur palmolieplantage zijn groot: behoud van biodiversiteit, veel meer CO₂-opname, zuurstofproductie, schoon water en minder risico op ziektes van gewassen door de gevarieerde vegetatie. Om de lokale bevolking van inkomen te voorzien, hoeven er dus geen bomen te worden gekapt. Alleen de investeringen moeten anders worden ingezet, namelijk in het ontwikkelen van producten op basis van plantaardige grondstoffen die gewoon uit het bestaande bos te halen zijn. Investeringen die juist motiveren meer bos aan te planten. Op die wijze kan de lokale bevolking het recht weer in eigen handen nemen in plaats van enkel onze grondstoffenleverancier te zijn. Precies zoals ze dat deden voordat palmolie wereldwijd een 'onmisbaar' ingrediënt werd.

Gezondheidseffecten van de consumptie van palmolie

Dan de vraag hoe gezond palmolie nu eigenlijk is voor de consument? Geraffineerde palmolie (palmolie na bewerking zoals het als ingrediënt in ons voedsel wordt gebruikt) bevat 48 procent aan verzadigde vetten en dat is meer dan de meeste andere plantaardige oliën (olijfolie bevat 14 procent verzadigd vet). Het Nederlandse voedingscentrum geeft aan dat palmolie als verzadigd vet het risico op hart- en vaatziekten vergroot en adviseert om een aanzienlijk deel te vervangen door oliën die minder verzadigde vetzuren bevatten. Volgens het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne (RIVM) komt tijdens verhitte van

palmolie de kankerverwekkende stof 3-MCPD vrij. Reden waarvoor het instituut meer onderzoek nodig acht. De Hoge Gezondheidsraad van onze zuiderburen waarschuwde overigens al in 2013 voor het overmatig gebruik van producten met palmolie.

Verantwoordelijkheid nemen

Het is van belang kritisch te kijken naar ons consumptiepatroon en onze landbouw zo in te richten dat we alternatieve grondstoffen met een lagere milieudruk kunnen gebruiken in plaats van palmolie. Dat vraagt dus ook een verantwoordelijkheid van overheden en bedrijven. De voedselindustrie moet innoveren, er moet draagvlak zijn voor grootschalige investeringen in palmolie-alternatieven. In diverse landen wordt bijvoorbeeld algenolie en industriële hennepzaadolie (zonder Tetra Hydro Cannabidiol; de psychoactieve stof in cannabis) als palmoliealternatieven ontwikkeld. Zowel algenolie als hennepzaadolie sluiten goed aan bij de circulaire economie, waarbij van afval een waardevol product wordt gemaakt.

Janneke Bazelmans is milieujurist, auteur en spreker. Zij verwerkte haar juridisch onderzoek naar (duurzame) palmolie in de ecothriller Verkapt (Godijn Publishing, 2017).

We moeten af van onze palmolieverslaving. Tropische ontbossing is geen ver-van-mijn-bed-show. Maar ligt hier: op je bord!

¹ www.rspo.org

² [www.palmolie.info](http://www.palmolie.info/wp-content/uploads/2017/04/derivatenlijst.pdf) of <http://www.palmolie.info/wp-content/uploads/2017/04/derivatenlijst.pdf>

³ <http://www.wild-links.com>

tekst: Janneke Bazelmans
jannekebazelmans@me.com
foto's artikel: Rowena Façee Schaeffer